

אמונה בכוחות הטבע, בלי אמונה בהשגחה פרטית

[פרשת ואתחנן, שנת תשס"ז – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

לפני פטירתו של משה רבנו מעולמנו, הוא עומד ומזהיר את בני ישראל:
"ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כי לא ראיתם כל תמונה ביום דיבר ה' אליכם בחורב מתוך האש.
פן תשחיתון, ועשיתם לכם פסל, תמונת כל סמל וכו'. תבנית כל בהמה אשר בארץ, כל ציפור כנף וכו'.
תבנית כל רומש באדמה, תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ. ופן תשא עיניך השמימה וראית את
השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וכו' והשתחוית להם ועבדתם, אשר חָלַק ה' אלוהיך
אותם לכל העמים אשר תחת השמים. ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל, להיות לו לעם נחלה
כיום הזה". (דברים ד, טו-כ)

דברים הללו תמוהים ביותר.

- א. כלום יעלה על דעת שום בר-דעת לעבוד ולהשתחוות ולהכנע תחת "כל בהמה אשר בארץ, כל ציפור, כל רומש באדמה"? כלום יש לנו עסק כאן עם משוגעים?
- ב. ומדוע לפרט 10 פרטים אלו? (בהמה, ציפור, רומש, דגה וכו') והרי כָּלֵל את הכל יחד במלים "תמונת כל סמל"?
- ג. ומה פירוש שהקב"ה חילק אותם לעבודת שאר העמים? כלום להם כן מותר לעבוד עבודה זרה? והרי זה מן שבע מצוות בני נח?
- ד. מה הקשר בין דברי הסיום "ואתכם לקח ה', להיות לו לעם" לכל המפורט בתחילת דבריו?
- ה. ועוד בשיחתנו זאת נרצה לברר, האם צודקים דברי רמ"א (שו"ע או"ח סוף סי' קנ"ו) שאין אומות העולם מצווים על "שיתוף", כלומר הותר להם האמונה בהקב"ה יחד עם האמונה בכוחות-על נוספים? והרי **שו"ת נודע ביהודה** (תניינא, יו"ד סי' קמח) סבור שהרמ"א הבין בטעות דברי קדמונינו. ולעצם הדבר, דברי רמ"א הם קשים להבנה. אם האמונה בע"ז היא אחת משבע מצוות בני נח, כיצד נתיר לו זאת ב"שיתוף" עם האמונה בהקב"ה? הרי בזה כמעט בטלנו כל תוקף המצוה הזאת? ועוד, אם דבריו כפשוטם כי מותר לנכרי להאמין ב"שיתוף", אזי גם אם יאמין ביש"ו בנוסף להקב"ה, אין הנוצרי נחשב לעובד ע"ז. כלום לזה התכוון רמ"א?

[ודברים דלהלן למדנו מדברי רנ"ה וייזל, מחבר "רוח חן" (פרשה ט"ו), שקיבל על ספריו הסכמה מ"ערוך לנר" ודבריו הובאו ע"י המלבי"ם והנצי"ב].

יסוד הכל הוא שיש הבדל בין אומות העולם וישראל.

האומות הינם תחת שלטון הטבע. אין הקב"ה עורך בעבורם נסים. כפי דברי ר' יהודה הלוי ("הכוזרי" ח"ד פסקא ג, עמ' קנו) הם תחת השגחה כללית, בלי קשר למעשיהם המפורטים. זו לשונו – "אנו רואים אותם נעזבים ביד הטבע והמקרה, ורק על פיהם יגיעו אם להצלחה או לכשלון, לא בדרך השגחה אלוהית הברורה לכל. וכך יוחדנו רק אנחנו בני ישראל".

בכינוי של המקובלים הקדמונים (רמב"ן, ויקרא יח, כה ועוד, על סמך פרקי דר' אליעזר פרק כז) יש על האומות שָׁרִים ממונים, כלומר מלאכי מעלה. אין הקב"ה משנה את מזלם מפני מעשיו של יחיד זה או אחר. לעומתם, ישראל לא נמסרו כלל תחת פיקוח של שום שר או מלאך, אלא הם מונהגים ע"י הקב"ה בצורה פלאית נסית, מעל לכל כוחות הטבע [הנקרא "מזל"] וכמעשה אברהם אבינו שהקב"ה הרים אותו מעל לכוכבי מעלה (בראשית רבה מד, יב), כלומר גורלם אינו נקבע לפי "מזל" או טבע, אלא לפי מעשיהם בלבד.

וכך לשונו של רמב"ם – "ולפיכך אמרו 'אין מזל לישראל' (שבת קנו.) כלומר שאושרם ורעתם אינם בסיבה טבעית ולא כפי נוהג המציאות, אלא תלוי במשמעת [לדבר ה'] או במקרי, וזה אות גדול מכל אות. וכבר ביארו כי זה ביחס לכלל [הציבור], וביחס לכל פרט ופרט [ממנו] וכו'. ומן המאמר המפורסם באומה, 'ראה אדם יסורין באים עליו, יפשפש במעשיו' (ברכות ה ע"א). וענין זה עצמו הוא המכוון במאמרו בבחירת האומה [ישראל] 'אשר חלק ה' אלוקיך אותם לכל העמים תחת כל השמים. ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל, להיות לו לעם נחלה כיום הזה"'. (דברים ד, יט-כ). ('אגרת תחיית המתים', ב"אגרות הרמב"ם", מהד' הגר"י קאפח, עמ' צז-צח).

הרי רמב"ם מלמד אותנו על הבדל יסודי מה בינינו לבין האומות. אצל ישראל מתנהל גורלנו לפי שכר ועונש. אם ניטיב מעשינו, יוטב לנו. אם נקלקל ונחטא, אנו מזיקים לעצמנו גם בעניינים החומריים. כיון שכך הוא הדבר, אין לנו להיות כפופים מדאי למהלכים טבעיים, אין לנו להיות מוכי-פחד מפני התהליך הטבעי. כי בכוחו של הקב"ה להפוך אבן למים, להפוך מטה לנחש, לעצור את השמש במהלכה (כמו שעשה יהושע בגבעון). על אומות העולם להיות יראים מתוצאות הטבע, אבל לא אנחנו! כי לנו יש כח על טבעי, מחמת שאנו עמו של הקב"ה. ה' חילק כוחות הטבע לאומות, אבל אותנו לקח ה' "להיות לו לעם נחלה".

ולכן כאשר התורה מצוה אותנו בפרשתנו "ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דיבר ה' עמכם בחורב", ענין ההתראה הוא לא לתת חשיבות יתרה לכוחות הטבע.

- לא לבהמות, (הכח המניע כל מחרישה, או המוביל כל קרון ורכב),
- ולא לציפור כנף, (להתפלא מכוחות התעופה, וקלות התנועה לנוע ממקום למקום),
- ולא לכל רומש באדמה, (שהם מתרבים בריבוי תולדותי עצום, לרבבות מכל מין וסוג),
- כל דגה שבמים מתחת לארץ, (שלמרות כל הטורפים המצויים, דג אוכל דג, בכל זאת נותרים לפליטה מכל סוג ומין).
- וגם אין לנו לתת משקל יתר לשום גורם פיזי, עצום כמה שיהיה. לא השמש, המאיר עולמנו ביום, ולא הירח המאיר עולמנו בלילות. כי הקב"ה הוא ורק הוא הכח העליון, בעל הכוחות כולם (כלשון השו"ע או"ח ה'), ברצותו מאריך וברצותו מקצר. והוא יכול להפוך יום ללילה (כמו שהיה במצרים) ולילה ליום (כמו שהיו בעת קריעת ים סוף). ובזה מובנים דברי סיום של הציטט הנ"ל "ואתכם לקח ה', להיות לו לעם נחלה".

ובזה מובנים דברי רמ"א כי מותר לגוי להאמין ב"שיתוף", כלומר לתת יהבו על כוחות הטבע ולהשען עליהם, אבל עליו גם לדעת שהקב"ה הוא שהמציא את הטבע. וברור שהרמ"א לא התכוון להתיר אמונה בע"ז גולמית טפשית של עץ ואבן, כמו שהאמינו עמי קדם, וגם לא התכוון למאמיני הנצרות. אבל מיד מתברר לנו שאין לישראל לפחד או להכנע לשום כוחות הטבע כשלעצמם [ואפילו אמונה ב"שיתוף" יחד עם האמונה בהקב"ה]. עלינו לדעת כי הקב"ה מלמעלה מושך בחוטים, ועושה כל הזמן שינויים בטבע, לתת שכר או עונש (וכדברי רמב"ן, סוף פרשת בא).

ולכן גם היום במצבנו המדיני הקשה, שגם אויבינו מבחוץ מאיימים ולוחצים להוציא אותנו מארצנו (ויורים עלינו פצמ"רים יום יום); וגם שונאינו מבפנים זוממים לעקור אותנו מירושתנו, לתת מנחלת אבותינו לזרים למען הקים לעצמם מדינה פלשתינאית; כל זה מפחיד מבחינת הטבע. כל זה מאיים עלינו מבחינת המוחשי לנו. [וברור שהתורה מצוה עלינו לעשות ככל שביכולתנו למנוע מזימתם זאת]. אבל יש לנו אב מושיע, והוא שליט על הטבע. אין אנו משתחווים לבהמה ורמש, רמז לכוחות איתנים של הטבע. יודעים אנו "כי גבוה על גבוה שומר, וגבוהים עליהם". (קהלת ה, ז).

על אויבינו ועל שונאינו יקויים: "כֹּזֶרֶת שַׁחַת, בַּהּ יפֹּל. וְגוֹלֵל אֶבֶן, אֵלֶיךָ תָּשׁוּב" (משלי כו, כז) וכמו שהאריכו בזה חז"ל במכילתא (בשלח, יד, כז) בכמה הוכחות. "בַּקְדִּירָה שֶׁבְּשָׁלוֹ, בַּהּ נִתְבַּשְׁלוּ" (רש"י על שמות יח, יא).

אבל – "וישראל עושה חיל". (במדבר כד, יח)

"כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם". (שמו"א יב, כב)